

Zdzisław Hierowski, *Literatura czeska i słowacka w Polsce Ludowej (1945—1964)* (Katowice 1966, Śląsk; 146 stran).

Z literárněhistorického pracoviště Slezského vědeckého ústavu v Katovicích vzešla významná knižní monografie o české a slovenské literatuře v lidovém Polsku v poválečném dvacetiletí. Autorem knihy je dr. Zdzisław Hierowski, vynikající polský znalec české a slovenské literatury a současně jeden z předních a nejpilnějších soudobých polských překladatelů z češtiny a slovenštiny. Až dosud přeložil z české a slovenské literatury 34 knižních titulů, v tom i díla tak umělecky významná, rozsáhlá a překladatelsky náročná, jako je např. Jiráskovo *Temno a Bratrstvo*, Bassův *Cirkus Humberto*, Drdovo *Městečko na dlaní*, Kratochvílova *Pochodeň*, Valentovo *Jdi za zeleným světlem*, Vančurův *Konec starých časů* a Markéta Lazarová, Olbrachtův *Golet v údolí*, Jilemnického *Kronika*, Karvašovo *Toto pokolenie* a mnoho dalších. Již samo toto impozantní překladatelské dílo jediného překladatele je kulturním činem mimořádného významu.

V nejnovější Hierowského práci *Literatura czeska i słowacka w Polsce Ludowej* je po historickém úvodu, kde je načrtnut přehled vývoje polských zájmů o českou a slovenskou kulturu v minulosti, sebráno a zhodnoceno všechno, co bylo v Polsku z české a slovenské literatury po 2. světové válce přeloženo a vydáno. Kromě toho je tu upozorněno i na některá významná poválečná díla české a slovenské literatury (např. Škvorecký, Mňačko, Bednář), která dosud do polštiny přeložena nebyla, ale která by to podle autorova názoru zasluhovala.

Úvodní kapitola *Spojzenie w przeszłość* podává nárys polsko-českých a polsko-slovenských vztahů do první světové války, přičemž konstatuje, že vztahy polsko-české byly mnohem rozsáhlejší a intenzivnější nežli vztahy polsko-slovenské, přestože Poláci a Slováci spolu hraničí na široké frontě. Hierowski tu vysvětluje tím, že Slováci po zániku Říše velkomoravské již v 10. století pozbyli svou státní svébytnost a neměli pak až do 19. století ani politicky, ani kulturně významnější úlohu v dějinách Evropy. Hierowski rovněž správně poukazuje na to, že také okolnost, že v r. 1848 většina Poláků stála na straně Maďarů, zatímco na Slovensku tehdy i dlouho potom ještě převládaly tendence panslavistické a rusofilské, někdy přímo carofilské, měla nepříznivý vliv na poměr polsko-slovenský. Hierowski nezastřené také dokazuje, jak silný vzrůst sympatií pro Slováky a upevnění polsko-slovenských vztahů ve 20. století, zvláště v období meziválečném, souvisí se zhoršením vztahů česko-polských ve dvacátých letech našeho století a zejména pak v období před mnichovskou krizí; Hierowski přiznává převážně antičeský charakter těchto polských sympatií pro Slováky. Je velkou předností knihy Hierowského, že o česko-polských vztazích v minulosti pojednává zcela otevřeně, ale také nezaujatě a objektivně, s přisným respektováním skutečnosti i s ohledem na stanoviska a argumenty obou stran. Je to současně i dokladem nové atmosféry, jaká dnes oficiální i neoficiální polsko-české vztahy vyznačuje. Zevrubná znalost polsko-českých vztahů a hluboké proniknutí do jejich ne vždy snadné a jasné problematiky umožnily Hierowskému orientovat se i v složitých podmínkách, za jakých se politické i kulturní styky, spoje a vztahy obou národů rozvíjely v 19. a 20. století. Mnohé věci — zejména ve spleť oblasti politických vztahů česko-polských za rakousko-uherské monarchie — podařilo se přítomnému autorovi osvětlit nově a s přesvědčivou argumentací. V lectěms tak znamenají výklady Hierowského významnou revizi dosavadních vžitých schematických názorů.

Podstatně kratší je kapitola *Między wojnami*, která shrnuje v historické části celkem známá fakta o česko-polském poměru v době po první světové válce. Nové je v ní především to, že je psána důsledně v přátelském duchu, bez stínu zaujatosti. Je to dalším dokladem, jak se polská a česká hlediska i v ožehavých otázkách minulosti dnes sblížila a vyrovnala. Větší část kapitoly je věnována vztahům kulturním, zvláště ovšem recepci české a slovenské literatury v Polsku v meziválečném období. Je pochopitelné, že Hierowski se tu omezil jenom na informativní přehled, protože i tato kapitola je pouze úvodem k vlastnímu pojednání. Mimoděk se tu naskýtá zajímavé srovnání. Podle zjištění Hierowského bylo za celou meziválečnou dobu z české a slovenské literatury do polštiny přeloženo jenom něco přes 40 titulů. Naproti tomu bylo z polské literatury do češtiny pouze za léta 1919—1930 přeloženo téměř 200 titulů, a rovněž to bylo v českých vydavatelských poměrech ve srovnání s vysokými počty titulů, překládaných ze západoevropských literatur, považováno za číslo velmi nízké. Z toho je zřejmé, že zájem polských vydavatelů a překladatelů o českou a slovenskou literaturu poklesl v době mezi dvěma světovými válkami vskutku na minimum.

Monografie Hierowského tím, že se nezaměřuje výlučně jenom na poválečnou dobu, nýbrž že v prvních dvou kapitolách pojednává (pochopitelně ve stručnosti a souborném přehledu) také o recepci české a slovenské literatury v Polsku v obdobích dřívějších, dostává širší literárně-historický a kulturně historický rámec a umožňuje srovnání dnešního stavu s celkovým vývojem polských zájmů o českou a slovenskou kulturu.

Jádrum knihy je velký oddíl *W Polsce Ludowej*, rozdělený na šest kapitol. První z nich *Na*

nowej drodze charakterizuje obecně změněnou situaci ve vzájemných polsko-českých vztazích po r. 1945, přičemž však se neomezuje jenom na nekritické vyzvedávání kladů, ale střizlivě uvádí též obtíže a překážky, které se kladou do cesty široké vzájemné výměně kulturních statků. Zejména jsou tu připomenuty nesnáze, které bylo nutno překonávat v padesátých letech, v období dogmatismu a kultu osobnosti. Druhá kapitola *Wśród klasyków XIX i początków XX wieku* má jistě nedostatky v hodnocení některých českých spisovatelů 19. století, vyplývající z toho, že Hierowski se přece jenom v složitě a časově vzdálenější problematice českého literárního vývoje v 19. století orientuje obtížněji než v literatuře současné, kterou zná výborně. Tak např. klade rovnítko mezi Raisa a Baara (konkrétně má na mysli Raisův Západ a Baarova Holoubka), oba paušálně označuje za představitele katolického konservatismu a tradicionalismu a vyslovuje názor, že v případě Raisova a Baarova jde o literaturu zastaralou, kterou nelze již počítat k živým českým tradicím literárním a která může sloužit jako četba už jenom nenáročnému, katolicky orientovanému čtenáři. K oběma autorům přiřazuje ve stejné ideologické rovině dokonce i Julia Zeyera s jeho *Třemi legendami o krucifixu* a rovněž i jeho řadí pouze do nenáročně katolické četby. Hierowski píše doslovně: „Obydwie te powieści, aczkolwiek nie pozbawione pewnych walorów literackich, dziś mocno już wyblakłych, trudno zaliczyć do żywotnych tradycji czeskiej prozy. Katolicyzm czeski od czasów kontreformacji i brutalnej walki z innowierstwem związany jest tradycyjnie z kierunkami wstecznymi lub zdecydowanie konserwatywnymi względnie skrajnie prawicowymi, co najjaskrawiej uwydatniło się w latach 1938—1945, w okresie rozpadu Pierwszej Republiki i okupacji hitlerowskiej, tj. tzw. Protektoratu. Konserwatyzm i tradycjonalizm stanowią też chleb macierzysty twórczości zarówno Raisa jak Baara, których powieści mogą obecnie być już lekturą tylko dla mniej wymagających czytelników katolickich. To samo zresztą da się powiedzieć o wydanych jeszcze raz po polsku — od czasu wyboru Miriama — opowiadaniach Juliusza Zeyera *Legandy o krucifiksie*, reprezentujących prozę okresu modernizmu.” (Str. 49.) Domnívám se, že tu není dostatečně respektován rozdíl mezi polským a českým prostředím, mezi polskou a českou mentalitou. Je třeba mít na mysli, že v českém prostředí otázky náboženské v 19. a 20. století nemají ani zdaleka takovou závažnost a naléhavost jako v prostředí polském a že Raisův Západ i Zeyerovy Tři legendy, třebaže o díla zcela různého charakteru, patří stále k živému odkazu literární minulosti a k nejhodnotnějším dílům, která česká literatura 19. století vytvořila. Hierowského hodnocení vyplývá nepochybně i z faktu, že mnohé věci se z polského hlediska jeví jinak než z hlediska českého. V monografii Hierowského jsou to však jenom jednotlivosti. Ve svém celku je jeho práce naopak přesvědčivým dokladem, jak se dnes polská a česká stanoviska sblížila a vyrovnala, a to zejména v otázkách vzájemných vztahů, jejich hodnocení i určování příčin jejich rozmachu nebo ochabnutí v některých obdobích.

Zasvěcenou znalost souborů české a slovenské literatury prokázal Hierowski v nejrozsaáhlejší kapitole *Literatura współczesna*. Dovede se podivuhodně orientovat v spletitostech současné české a slovenské literární tvorby; jeho charakteristiky jednotlivých autorů a děl jsou překvapivě trefné a přiléhavé. Např. tak výstižná charakteristika tvorby Eduarda Basse, jakou podává Hierowského lapidární, maximálně úsporné hodnocení Cirku Humberto a Lidí z maringotek, by se těžko hledala i v odborné literatuře české. Autor v této kapitole připomíná významnou úlohu Katovic v popularizaci české literatury v Polsku po druhé světové válce, zejména v prvních poválečných letech, kladně hodnotí iniciativu tehdy ještě soukromých katovických vydavatelství, avšak skromně zamlčuje své vlastní zásluhy a neuvádí, že naprostá většina těchto překladů vydaných v Katovicích (Hoffmeister, Drda, Vančura, Nor) byla jeho dílem. Celá kapitola se vyznačuje oprávněným optimismem a autor tu dokládá, že ve srovnání s dobou meziválečnou počet překladů z češtiny a slovenštiny vzrostl téměř sedminásobně (proti pouhým 40 titulům v období meziválečném bylo v letech 1945—1964 přeloženo celkem 272 titulů). Zajímavé je zjištění Hierowského, že největší zájem polských překladatelů a čtenářů soustřeďovalo také v lidovém Polsku dílo Jaroslava Haška a Karla Čapka. Z pojednání Hierowského dále vyplývá, že po Karlu Čápkovi je nejčastěji překládaným českým autorem v Polsku po druhé světové válce Václav Rezáč a nejčastěji vydávaným Jan Drda, jehož *Městečko na dlani* vyšlo v rozmezí pouhých osmi let pětkrát.

Nevelká, ale důležitá je kapitola *Dramaturgia czeska i słowska na scenach polskich*, která obsahuje záznam všeho, co se z našich divadelních her v uplynulém dvacetiletí v Polsku hrálo, kromě toho velmi zajímavé údaje o ohlase, s jakým se jednotlivé polské inscenace českých a slovenských dramát setkaly.

Zvláštní kapitolku věnuje Hierowski vydavatelům a překladatelům (*Wydawcy, tłumacze*). To je pro polské poměry důležité, protože tam ještě ve větší míře než v ČSSR hrála významnou roli kulturní decentralizace; mnoho překladů z češtiny a polštiny vyšlo mimo hlavní vydavatelská střediska (zejména v nakladatelství Śląsk v Katovicích). Užitečný je tu úplný přehled polských překladatelů z češtiny a slovenštiny s uvedením počtu titulů, kolik kdo z nich přeložil.

Stručně *Zamknigcie* shrnuje souborně to, co už bylo v podstatě rozvedeno a rozebráno v jednotlivých kapitolách hlavního oddílu knihy.

Nerozsáhlý, ale obsahově bohatý poznámkový aparát zachycuje bibliograficky všechnu základní literaturu o polsko-českých kulturních vztazích. Snad jedině zde měly být uvedeny také bibliografické práce horlivého polonofila Edvarda Jelínka. Jsou dnes pochopitelně už zastaralé, ale jejich průkopnický význam zůstává nesporný.

Téměř třetinu knihy zabírají systematicky utříděné bibliografické soupisy, rozdělené do čtyř oddílů. První obsahuje úplný přehled polských překladů z české a slovenské prózy, poezie a dramatu, druhý literaturu pro děti a mládež, třetí oddíl přináší soupis polských inscenací českých a slovenských dramát, čtvrtý zahrnuje polské překlady z češtiny a slovenštiny, vydané na území československém. Bibliografie v publikaci Hierowského je velmi přesná a podrobná, opatřená všemi potřebnými údaji o zpracovávaných knihách, takže se stane nezbytnou pomůckou pro každého pracovníka v oboru česko-polských kulturních vztahů.

V odborné literatuře o polsko-českých a polsko-slovenských kulturních vztazích po roce 1945 představuje monografie Hierowského jednu ze základních pozic. Její význam a dosah je mnohem širší nežli jenom úzce odborný. Týká se vztahů tří sousedních slovanských národů v nejširším smyslu slova. Na konkrétním materiálu, který sám o sobě má velkou dokumentární hodnotu, ukazuje pronikání české a slovenské kultury, zvláště literatury a divadla, do sousedního Polska a jejich recepce v novém prostředí. V historickém přehledu podává také náčrt celkového vývoje polských zájmů o českou a slovenskou kulturu.

Jiří Krystýnek

Karel Kludský, Život v manéži (Zapsal Václav Cibula; Praha 1966; 206 stran, 48 stran obrazové přílohy).

Cirkus je už více nežli dvě století místem, kde diváci (zprvu většinou šlechticové a důstojnictvo, později měšťanstvo a široké vrstvy lidové) prožívají vzrušení z výcviku zvířat, z výkonů akrobatů i radostné uvolnění z vystoupení klaunů.

Cirkusovní pracovníci navázali na produkce kejklřů, žonglérů a provazochodců, rozvinuli je a též profesionálně zdokonalili. Bohaté osudy těchto lidí upadají do zapomenutí, ačkoli obsahují množství jedinečných výkonů, bezpočet příběhů až neuvěřitelně romaneskních. Václav Cibula udělal dobře, že zaznamenal vypravování Karla Kludského, jednoho ze dvou ředitelů kdysi největšího českého cirkusu. Ověřil a doplnil je daty z archívů, novin i svědectvím posledních zaměstnanců tohoto cirkusu. Obrazová příloha ke knížce výrazně zpřítomňuje celou vyprávěnou historii. Publikace zachycuje zrod, osudy a zánik cirkusu, který měl v dobách své největší slávy, tj. ke konci dvacátých let našeho století, na 700 zvířat, 200 vozů a 3 manéže.

Rod Karla Kludského pochází z Pošumaví, z Bukovniku u Žihobců nedaleko Sušice. Podle legendy můžeme ho sledovat až do 17. století. Ale reálně poznáváme historii tří Kludských — komedianta a loutkáře Antonína, který už měl menažerii, Karla, který obětavě vybudoval cirkus, a jeho syny Rudolfa a Karla, kteří přivedli tento cirkus k největšímu rozkvětu, ale mohli jej udržet jen do r. 1934, kdy podlehl náporu hospodářské krize.

Co přivádí návštěvníky do cirkusu a proč cirkus nikdy nezahyne? Na tyto otázky odpovídá Karel Kludský takto: „[Cirkusy] dávaly lidem ideál člověka, který překonává nebezpečí, překážky a strach.“ Cirkus se ovšem vyvíjí; postupem doby se zájem diváků přenáší z výcviku koní a z drezúry zvířat na akrobacii lidí. Středem cirkusu zůstává klaun. Karel Kludský, sám proslavený drezér lvů, o tom zasněženě a s velikým pochopením pro specifiku práce klaunů praví: „Duší cirkusu byl vždycky nejlepší klaun. Jaký byl on, takový byl i cirkus, takový jsme byli i my ostatní a takové bylo i naše umění nebo neumění, naše cirkusácké sny, prohry a vítězství; cirkus může být stále ještě cirkusem, i když už nemá tygry, lvy, šašky, trampolínu a manéž, ale přestává být cirkusem, když ztratí klauna. Ukažte mi svého klauna a já vám řeknu, jaký je cirkus.“ Přitom Kludský dobře rozlišuje mezi šaškem (augustem) a klaunem: „Mezi šaškem a klaunem je celý obrovský svět cirkusového a hereckého kumštu. Začíná to kotrmelcem a chytáním apauťů a jde to přes maškaru opice až ke skutečnému klaunovi, který je zároveň hercem i artistou. Být klaunem to je veliké umění, někdy větší než drezúra tygrů. Dobrý klaun má na obličej namalovaný smích, ale vy pod tím smíchem musíte vidět jeho šest dětí a udušenou ženskou, která drhne někde za maringotkou roztrhanou košili, anebo musíte pod tou jeho šminkou vidět kus sebe sama, a když ne vidět, tak aspoň cítit. . . Při dobrém klaunovi se chce malířům malovat a pijákům pít a zlodějům už nikdy nekrást a každému z nich žít nějak jinak než dosud. Při dobrém klaunovi má člověk pocit takové vnitřní čistoty, nebo aspoň touhy po ní — škoda, že je na světě tolik šašků a tak málo klaunů!“